

Qatgebruik onder Somaliërs in Nederland

Factsheet

Sinds 2009 onderzoekt het Trimbos-instituut qatgebruik onder Somaliërs in Nederland. Het meest recente rapport kwam eind 2011 uit (De Jonge & Van der Veen, 2011). In januari 2012 besloot het kabinet een verbod op qat aan te kondigen. Dit aanstaande verbod heeft tot veel vragen geleid: wat is qat eigenlijk? hoe vaak wordt het gebruikt en leidt het gebruik tot problemen? kan je er verslaafd aan raken? Deze factsheet geeft kort de feiten over qat op een rij.

Wat is qat?

Qat of khat zijn de bladeren en takjes van een plant met de Latijnse naam *Catha Edulis* Forsk. Deze plant komt voor in o.a. Kenia, Jemen, Somalië en Djibouti en wordt in Nederland voornamelijk gebruikt door Somalische migranten. Andere namen voor qat zijn: khat, quat, chat, catha, tschat en miraa.

Wijze van gebruik

Oorspronkelijk werden qatbladeren gedroogd en zette men thee van de gedroogde bladeren. Later werd ontdekt dat een groot deel van de werking verloren gaat bij het drogen van de bladeren en begon men qat vers te kauwen.

Om de werkzame stoffen te activeren, moet er ten minste een uur op de qat worden gekauwd. De gekauwde takjes en blaadjes houdt men ondertussen in een prop aan de binnenkant van de wang. Tijdens het kauwen wordt veel thee of frisdrank gedronken.

Het gebruik van qat is een langdurig en sociaal proces, dat 1 tot 8 uur in beslag neemt en meestal op vrijdag of zaterdag tussen 16.00 en 24.00 plaatsvindt.

Effect

De belangrijkste werkzame stof in qat is cathinone. Andere werkzame bestanddelen zijn cathine en norefedrine. Deze bestanddelen hebben een stimulerende werking. Door langdurig kauwen op de blaadjes en takjes van de qatplant komen deze stoffen vrij en veroorzaken gevoelens van toegenomen alertheid, energie en opwindning. De werking van cathinone lijkt een beetje op die van amfetamine, maar is een stuk minder sterk. Je kunt het ook wel vergelijken met het effect van meerdere koppen koffie.

Door de opwekkende werking van qat valt men na gebruik moeilijk in slaap, wat de volgende ochtend o.a. kan leiden tot vermoeidheid (als gevolg van slaapttekort). Veel gebruikers worden de ochtend na gebruik moe en terneergeslagen wakker. Andere klachten die geassocieerd worden met qatgebruik zijn verlies van eetlust, stemmingswisselingen, lusteloosheid, irritatie, hartkloppingen en mond- of tandproblemen. Deze klachten komen vaker voor naarmate de gebruiker vaker qat kauwt.

Veelvuldig qatgebruik kan het sociale (gezin, familie, vrienden) en maatschappelijke (werk, inburgering) leven van de gebruiker ontwrichten. Gevolgen van veelvuldig qatgebruik op deze gebieden zijn o.a. zich regelmatig verslapen, te weinig energie, tijd en aandacht hebben voor familie en vrienden en een tekort aan geld voor qat, huishouden en andere zaken.

Directe effecten van qatgebruik

- toename van energie en alertheid
- milde euforie en opwindning
- toenemende zin om te praten
- onderdrukt hongergevoel en vermoeidheid
- verhoogt bloeddruk en hartslag (in lichte mate)
- droge mond
- seksueel verlangen kan toenemen, terwijl de seksuele potentie juist afneemt

Is qat verboden?

In de meeste Europese landen is het gebruik van qat illegaal. In Nederland en Groot-Brittannië is qat (nog) niet verboden, waardoor deze landen fungeren als doorvoerland naar landen als Zweden, Denemarken, Frankrijk en Duitsland. Cijfers van de Belastingdienst (2011) wijzen uit dat de invoer van qat via Schiphol de laatste jaren is toegenomen. In 2008 was de omvang bijna 7 ton en in 2010 was dat gestegen tot 8,5 ton. Het is onduidelijk hoeveel van deze qat voor de Nederlandse markt bestemd is.

De ministers van Immigratie, Integratie en Asiel, Volksgezondheid, Welzijn en Sport en Veiligheid en Justitie kondigden begin 2012 een verbod op qat aan in een brief aan de Tweede Kamer. De minister van VWS zal qat opnemen op lijst II (softdrugs) van de Opiumwet. Redenen hiervoor zijn o.a. de overlast die gemeenten ervaren door de distributie, handel en gebruik van qat en de sociaal maatschappelijke gevolgen die problematisch qatgebruik met zich meebrengt.

Handel in qat

Qat is in Nederland te koop bij sommige Afrikaanse en Somalische winkels en in qathuizen. In enkele gemeenten wordt qat ook op parkeerplaatsen verkocht, vanuit de kofferbak van auto's. Dit is tot nu toe niet strafbaar, al kunnen algemene plaatselijke verordeningen (APV) de verkoop aan banden leggen. In enkele gemeenten in dit het geval.

De takjes en blaadjes van qat worden gebundeld verkocht, met enkele tientallen twijgen per bundel, gewikkeld in een bananenblad om de blaadjes vers te houden. Qat droogt makkelijk uit en verliest al na een paar dagen zijn smaak en werking, omdat de cathinone omgezet wordt in het minder werkzame cathine. Om deze reden probeert men de qat na het plukken zo snel mogelijk bij de gebruiker te krijgen.

De qat die in Nederland gebruikt wordt komt voornamelijk uit Kenia. De takjes worden daar gekweekt, gebundeld en verpakt en vervolgens via Schiphol op de Nederlandse markt gebracht. Enkele malen per week komt er een lading qat op Schiphol binnen. Vanuit Schiphol wordt de qat door heel Nederland gedistribueerd. Deze distributie verloopt voornamelijk via Uithoorn, waar de qat met personenauto's en busjes wordt opgehaald en naar andere plaatsen in Nederland gebracht.

Betekenis van gebruik

Tijdens het gebruik zitten mannen in groepen bij elkaar en bespreken allerlei onderwerpen, van persoonlijke zaken tot politiek. Veel gebruikers gebruiken qat in een huiselijke kring, in gezelschap van vrienden of familie. Een kleiner deel van de gebruikers kauwt qat in qathuizen, in gezelschap van andere gebruikers. Bijna 70% van de gebruikers vindt het sociaal contact de belangrijkste reden voor gebruik.

Qatgebruik hoort volgens sommige Somalische gebruikers bij de Somalische cultuur. In Somalië wordt het veelvuldig gebruikt en met name door mannen. Uit onderzoek blijkt dat 20% van de Somalische qat gebruikers de bladeren kauwt om zich cultureel verbonden te voelen met Somalië (De Jonge & Van der Veen, 2011). Andere redenen voor gebruik zijn 'ontspanning', 'om zich lekker te voelen' en 'om problemen te vergeten'.

Kosten van gebruik

Gemiddeld kost een bundel qat in Nederland €3,50 (in 2011). Een gemiddelde qat gebruiker in Nederland gebruikt één of twee keer per week en kauwt zo'n 3 bundels per keer. Bijkomende kosten van gebruik zijn de kosten van frisdrank en sigaretten. Gemiddeld kost het gebruik van qat gemiddeld ongeveer €22,- per week.

Overlast door qathandel

In sommige gemeenten veroorzaakt de handel in qat overlast. Deze concentreert zich rond distributiepunten, zoals qathuizen en soms parkeerplaatsen waar men qat vanuit de auto verkoopt. De overlast gaat gepaard met verstoring van de openbare orde, zoals samenscholing op straat, parkeeroverlast, intimidatie, geluidsoverlast en vervuiling van de openbare weg (door het uitspugen van qatbladeren). Een aantal gemeenten heeft, om deze overlast tegen te gaan, de qathuizen in hun gemeente gesloten.

Prevalentie

Het gebruik van qat vindt in Nederland vrijwel alleen plaats onder de Somalische bevolkingsgroep. Er zijn geen landelijke cijfers over de omvang van het qatgebruik. In Groot-Brittannië wijzen schattingen op een prevalentie van 38% (Patel, 2005) tot 78% (Griffiths, 1997). Qat heeft geen sterke verslavende werking, maar bij veelvuldig gebruik is afhankelijkheid mogelijk. Nederlands onderzoek van het Trimbos-instituut wijst uit dat in Nederland zo'n 11% van de Somalische qatgebruikers problematisch gebruikt. Onder problematisch gebruik wordt verstaan 'het gebruik van een middel op zo'n manier dat hierdoor lichamelijke, psychische of sociale problemen ontstaan, of op zo'n manier dat maatschappelijke overlast ontstaat' (Van Laar e.a., 2007).

Met name Somalische mannen kauwen qat in Nederland, omdat het gebruik sociaal en cultureel als mannenaangelegenheid wordt gezien. Ook sommige Somalische vrouwen in Nederland kauwen qat, maar zij doen dit niet in het openbaar. Vrouwen kauwen qat samen met vriendinnen thuis of ze kauwen in hun eentje. Qat gebruikers zijn voornamelijk te vinden onder de eerste generatie Somaliërs in Nederland. Onder de tweede generatie, de Somalische jongeren die op jonge leeftijd naar Nederland kwamen of hier zijn geboren is qatgebruik niet populair.

De meeste mannelijke Somaliërs die in de laatste zes jaar naar Nederland zijn gekomen, de zogenaamde nieuwkomers, gebruiken qat. Problematisch gebruik van qat komt met name onder deze groep voor.

Colofon

Auteurs

M.C. de Jonge
C. Van der Veen

Beeld

M.C. de Jonge

Contact

Voor informatie en advies over drugs kunt u contact opnemen met de Drugs Infolijn (0900-1995) of kijken op www.drugsinfo.nl. Zowel voor professionals als voor algemeen publiek.

Referenties

Griffiths, P., Gossop, M., Wickenden, S., Dunworth, J., Harris, K., & Lloyd, C. (1997). A transcultural pattern of drug use: qat in the UK. *British Journal of Psychiatry*, 170, 281-284.

Jonge, M., & Veen, C. van der (2011). *Qatgebruik onder Somaliërs in Nederland*. Utrecht: Trimbos-instituut.

Laar, M.W. van, Cruys, A.A.N., Verdurmen, J.E.E., Ooyen-Houben, M. Van, & Meijer, R.F. (2008). *Nationale Drugs Monitor, jaarbericht 2007*. Utrecht: Trimbos-instituut.

Patel, S.L., Wright, S., & Gammampila, A. (2005). *Khat Use among Somalis in four English cities*. London: Research Development and Statistics Directorate, Home Office.

Deze factsheet kwam tot stand met financiering van het ministerie van BZK.

Deze uitgave is te downloaden via www.trimbos.nl/webwinkel met artikelnummer AF1135

Trimbos-instituut
Da Costakade 45
Postbus 725
3500 AS Utrecht
T: 030-297 11 00
F: 030-297 11 11

© maart 2012, Trimbos-instituut, Utrecht.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van het Trimbos-instituut.

Voorlichting, hulpverlening en qat

Er is een tekort aan kennis over qat en (problematisch) qatgebruik. Professionals met Somalische cliënten zoals huisartsen, verslavingsartsen, maatschappelijk werkers, etc. herkennen problematisch qatgebruik onder hun cliënten veelal niet. Ze zijn niet bekend met qat, of weten niet wat de symptomen van problematisch qatgebruik zijn. Tussen hulpverleners in zorg en welzijn en hun Somalische cliënten blijkt een grote afstand te bestaan. Een manier voor de hulpverleners om deze afstand kleiner te maken is door outreachend te gaan werken en in contact komen met Somalische zelforganisaties. Aansluiting zoeken bij instellingen waar Somaliërs wel binnenkomen, zoals de sociale dienst, vluchtelingenwerk, welzijn, etc. kan een belangrijk aanknopingspunt zijn.

In zorg- en welzijnsorganisaties staat qatgebruik vaak niet op de agenda. Voor zover bekend bestaat er op dit moment in Nederland geen reguliere training, voorlichting of behandeling rond qat en qatverslaving. Ook vanuit GGDen of preventieafdelingen van verslavingszorginstellingen is geen aanbod rond qat.

Voorlichting over (problematisch) qatgebruik kan zich enerzijds richten op scholing van professionals die in hun werk regelmatig te maken hebben met Somaliërs, zoals professionals in zorg en welzijn en medewerkers van sociale diensten. Zij hebben sturing nodig in het herkennen van problematisch qatgebruik en het doorverwijzen van qat gebruikers naar de verslavingszorg.

Anderzijds kan voorlichting over (problematisch) qatgebruik zich richten op Somalische qatgebruikers en hun familie, waarin de focus ligt op wat verstandig qatgebruik is, wat onverstandig gebruik en welke gevolgen het gebruik kan hebben op verschillende leefgebieden.

Bij voorkeur wordt de informatie over qat en (problematisch) qatgebruik gepresenteerd door een Somalische intermediair. Andere effectieve manieren van voorlichting aan de Somalische groep zijn via een voorlichtingsvideo, internet of via een applicatie voor smartphones (app).

Qat en andere middelen

Onder de meeste Somaliërs is het gebruik van alcohol en drugs taboe. Het onderwerp is daardoor moeilijk bespreekbaar en gebruik van alcohol of drugs zal niet snel worden toegegeven. Om deze reden zijn er geen cijfers bekend over het voorkomen van combinatiegebruik. Het is echter aannemelijk dat combinatiegebruik voorkomt onder problematische gebruikers. Alcohol kan door zijn verdoovende werking het opwekkende effect van qat tegengaan en het voor de gebruiker makkelijker maken om in slaap te vallen. Ditzelfde geldt voor slaapmiddelen. Enkele hulpverleners signaleren gebruik van alcohol onder problematische qatgebruikers op straat.

